

КОСТЕНКО НАТАЛІЯ

докторка філологічних наук, професорка, літературознавиця

KOSTENKO NATALIYA

a Doctor of Philology, a professor, literary critic

Бібліографічний опис:

Костенко, Н. (2021) [Рецензія] Грица С. Необрядовий фольклор західних регіонів України. Регіонально-жанрова антологія. Київ : Ліра-К, 2020. 767 с. *Народна творчість та етнологія*, 3 (391), 149–151.

Kostenko, N. (2021) [Review] Hrytsa S. Non-ritual Folklore of the Western Regions of Ukraine. Regional-Genre Anthology. Kyiv: Lira-K, 2020. 767 pp. *Folk Art and Ethnology*, 3 (391), 149–151.

[Рецензія] Грица С. Необрядовий фольклор західних регіонів України. Регіонально-жанрова антологія. Київ : Ліра. 767 с.

У світ вийшла нова праця відомої української фольклористки, музикознавиці та етнологині Софії Грици «Необрядовий фольклор західних регіонів України. Регіонально-жанрова антологія» (Київ : Ліра, 2020. 767 с.). Це – унікальне наукове видання, що поєднує теоретичний аналіз і словесно-музичний матеріал, яке вперше охоплює необрядовий фольклор Гуцульщини, Буковини, Поділля, Волині, Західного Полісся й частково Наддніпрянщини. Гідна подиву за масштабами книга містить матеріали численних індивідуальних та спільних експедицій, здійснених упродовж сорока років (1962, 1966–2003).

Софія Грица – доктор мистецтвознавства, професор, член-кореспондент Національної академії мистецтв України – добре запам'яталася як коментатор і ведуча радіоциклів «Золоті ключі», «Дзвонкова криниця», про які досі пам'ятають. Авторка понад 400 наукових праць, з ініціативи та участі якої було впорядковано наукову спадщину академіка Філарета Колесси («Мелодії українських народних дум» (К., 1969), «Музикознавчі праці» (К., 1960), «Музичний фольклор з Полісся в записах Ф. Колесси та К. Мошинського» (К., 1995)), є послідовницею цього видатного українського вченого.

Презентована книга містить дві частини: «Погляд на необрядову народну пісенність», мемуарну про експедиції та інформантів, від яких записувала авторка; друга – це об'ємний пісенний матеріал (записаний також від будівельників та працівників Чорнобильської АЕС в 1975 та 1983 роках, Бурштинської ТЕЦ та НовоДністровської ГЕС, 1977 р.), де С. Грица проводила й соціологічні дослідження. Пісенний матеріал упорядковано за регіонально-жанровим принципом. Найбільше уваги приділено наративній епіці, оповіді, яку народ повістує про себе, про пережиту історію, особисті рефлексії, які авторка вважає вищою фазою націо-

нального самоусвідомлення порівняно з обрядовою як у словесній, так і музичній частинах творчості.

Ключові положення книги стосуються специфіки, структури, динаміки побутування необрядового пісенного фольклору. За часів Київської Русі, як відомо, розвивається така форма героїчного епосу, як билини, що представляють літературу саме Київської Русі. У XV–XVII ст. традицію билин в Україні продовжують думи, які мають своїх супутників, – балади, історичні пісні, співанки-хроніки, що разом утворюють цілу систему української народної епіки, яку авторка називає «малою епікою».

Динаміка необрядового фольклору в «регіональних відмінах», на думку дослідниці, простежується на рівні сюжетів, мовностилістичних особливостей. Щодо мелодичних типів, то вони менш обмежені регіональними рамками. Досліджуючи процеси розвитку українського необрядового фольклору, С. Грица критично оцінює спроби протиставити обрядову і необрядову пісенність як «сакральну» і «профанну». Вона нагадує, що з наукового погляду поняття сакральності застосовується тільки до християнських обрядів, святого причастя, божественних літургій, народних духовних творів. У музиці – до творів християнського змісту. Це поняття не коректно застосовувати до обрядових творів язичницької епохи – веснянок, русальних, купальських пісень з їх культом поклоніння сонцю, місяцю, язичницьким богам. Профанный, підкреслює вона, означає темний, нечистий. Отже, необрядовий і обрядовий фольклор означає перехід від однієї фази до другої. Утім, у Європі професійне мистецтво приносить необрядову творчість до рівня «звичайного». Насправді саме нарративна творчість, як пише авторка, здатна до синтезування та осмислення подієвості. У родовій ієрархії фольклору нарративна епіка є вищою сходинкою в порівнянні з найдавнішою обрядовою. Містична концепція обряду в епічній творчості відступає на другий план, переходячи на колію «раціональної оцінки» факту, події. Інтерес читача викликає і друга (коротша) стаття – «Шляхами фольклорних експедицій», де авторка повертається до подій своєї науково-творчої молодості, коли разом з колегами Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології Академії наук або й самотужки вирушала на пошуки нового пісенного матеріалу до найвіддаленіших закутків Західної України. Маючи дар дослідника, наділена творчою інтуїцією, поєднаною з душевною теплотою, сердечністю, вона вміла розворушити виконавців до співів, «доїння пісень» (за її словами) і завжди досягала результатів. Її глибока повага й любов до народних майстрів дозволили створити психологічні портрети багатьох виконавців. На знак своєї пошани і вдячності в кінці книги С. Грица вмістила покажчик виконавців із залученням місця їхнього тодішнього проживання, переліком номерів виконуваних пісень. Неабияке враження справляють описи особистісних походів авторки, про що вона часто пише з гумором, коли, не боячись нікого й нічого, у дощ і холод прагнула добратися до виконавця. Під час експедиції на Покуття, куди спочатку поїхала потягом, потім автостопом, малопрохідними тропами в сутінках, її перестріла незнайома жінка, яка спочатку прийняла її як прохачку, а потім, запросивши в хату й розговорившись за горнятком молока, хоч і не зовсім повірила, що вона збирає пісні, а врешті наспівала дослідниці добрих пару десятків пісень. Любов до фольклору, «доїння пісень», благоговіння перед інформантом були покликанням Софії Грици, завдяки чому була створена книга, про яку йдеться.

Яким буде завтрашній день народної пісні? Це питання хвилює сьогодні кожного. Як науковець, дослідник, Софія Грица не може не бачити поступового пригасання пісенного фольклору. Спостерігаючи за процесами його видозмінювання під тиском світової урбанізації, поширення так званого *performanse*, на хвилі якого «із самого дна виплеснула маса профанації», – вона зазначає, – деструктивність такого мистецтва очевидна. Замість фольклору приходять фейклор. Це не обробки фольклору, як у фазі його творчої адаптації, а брут, те ж

у малярстві – профанація, те ж у дизайні, театральному мистецтві тощо». І все ж таки дослідниця вважає, що органічний зв'язок українця з народними традиціями, з піснею, вияв його самості, самоідентифікації виключає думку про можливість розстатися з народним багатством. Прив'язаність до народних традицій і сьогодні не ослабла при очевидній інтеграції України в європейську глобалізовану спільноту, яка, віддаючи фольклору належне, не вважає його орієнтиром на майбутнє. В Україні навряд чи зникне інтерес до автентичного фольклору, «його сила і вартість у правді збереження генетичної традиції і незаперечному значенні оригіналу».

Ця велика за обсягом (767 с.) книга Софії Грици – творчий заповіт берегти й захищати народну творчість, народну пісню, справжня скарбниця для проведення творчих досліджень у різних сферах науки – не тільки фольклористики, а й лінгвістики, соціології, культурології, віршознавства. Вона є прикладом самовідданого служіння рідному народу на благо дальшого розвитку його культури.